

MALİ BÜNYEMİZİN TÜRKİYE'NİN SOSYAL MESELELERİNE TESİRLERİ

A. Aykon DOĞAN*

DÜNYADAKİ GELİŞMELER

Dünyada 1980'lerde başlayan ekonomik yeniden yapılanmanın sosyal alanda gerçekleşmemiş olması toplumsal yapılanmayı ve gelişmenin bütününe etkileyerek bu alanda yeni ihtiyaçlar ortaya çıkarmıştır. Söz konusu ihtiyaçlar gelişmiş ülkelerde de yoğun bir şekilde hissedilmektedir. Gelişme toplam servetteki artışın yanında toplumsal refahda da dengeli bir dağılımı gerekli kılmaktadır.

Teknolojik gelişmenin bilgiye, bilginin de öncelikle doğrudan insana yapılan yatırıma dayanıyor olması, sosyal gelişme alanındaki yetersizliklerin maliyetini artırmaktadır. Ayrıca, toplumda sosyal parçalanma doğrultusunda belirli eğilimler, bölgeler arasındaki farklılıkların artması, işsizlik nedeniyle gençliğin azımsanamayacak bir bölümünün toplumun genel gelişme mecrası dışında kalması gibi tehlikeler ve bunların yol açtığı hoşgörüsüzlük, şiddet ve ırkçılık uygulamaları ülkelerin gelişme perspektifleri üzerinde önemli bir tehdit oluşturmaktadır.

Diğer taraftan sosyal gelişmenin yalnızca bir kaynak transferi sorunu olmadığı, piyasa ekonomisinin işleyişinin dayandığı dinamiklerin sosyal gelişmeyle karşılıklı ve doğrudan bağlarının kurulmasına ihtiyaç bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede gerek işsizliğin azaltılmasında gerekse dezavantajlı durumdaki gruplara katkı sağlanmasında, birey ve toplum

* Devlet Bakanı, 23.5.1995 tarihinde Sosyal Siyaset Konferanslarında yaptığı konuşma metni.

kesimlerinin yaratıcı kapasitelerinin öne çıkarılması yaklaşımı önem kazanmaktadır.

OECD Çerçevesinde işsizliğe karşı teknolojinin ve yeni girişimcilerin de katkısıyla üretken istihdamın geliştirilmesine ağırlık veren, hakların özüne dokunmadan sosyal güvenlik önlemlerini daha fazla amaca yönelik kılarak etkinleştiren bir yaklaşım öne çıkmaktadır.

Bu bağlamda genelde toplumda fırsat eşitliği, özellikle de eğitim alanında, fırsat eşitliği sosyal adaletin gelir dağılımı kadar önemli bir hedefi haline gelmiştir. Sosyal politika alanında öne çıkan genel ilke ekonomik yarar ile sosyal gelişme ve ihtiyaçların mümkün olan en geniş ölçüde bağdaştırılmasıdır.

Bu yaklaşım toplumsal dayanışmanın zayıflatılmasını değil, güçlendirilerek işlerliğe kavuşturulmasını öngörmektedir.

Kadınların potansiyellerini en etkili bir şekilde kullanarak gelişmeye katılmaları yalnızca siyasi ve sosyal alanda bir gelişmişlik göstergesi olarak değil, ekonomik açıdan da büyük önem taşımaktadır. Kalkınma teorileri uzmanı Amerikalı iktisatçı L.Summers gelişme açısından en verimli yatırımın kadınların eğitimine yönelik yatırım olduğunu belirtmektedir. Bu bakımdan ülkemizde kadın hakları ve kadınların gelişmeye katılmasına verilen önem büyük bir avantaj oluşturmaktadır.

Dünyadaki gelişmeler dikkate alındığında Türkiye'de ekonomik yeniden yapılanmanın ve uluslararası alandaki yeni ekonomik ilişkiler yapısının gerektirdiği ekonomik oluşumların sosyal kalkınma alanındaki atılım ve etkili politikalarla içiçe gerçekleştirilmesinin büyük önem taşıdığı ortaya çıkmaktadır. Buna hem yoksulluğun ortadan kaldırılması, daha eşitlikçi bir toplumsal refaha yönelinmesi hem de yeterince güçlü, rekabetçi bir piyasa ekonomisinin gerekli altpaylarıyla birlikte geliştirilmesi açısından ihtiyaç bulunmaktadır.

Yine dünyadaki gelişmeler çerçevesinde en etkili değişim gücünü oluşturan ve olağanüstü gelişme potansiyelleri taşıyan teknolojik ilerleme toplumsal yapının evrimini daha da kritik bir hale getirmektedir.

Dinamik Asya Ekonomilerinin gelişimi bu faktörün ve uzun süreli hedefleri iyi saptanmış bir gelişmenin sağladığı birikiminin önemini yansıtmaktadır.

Kalifiye işgücüne olan ihtiyaç genelde belirgin bir şekilde artmakta, aranan kalifikasyon düzeyi de giderek ayrımlaşmakta ve yükselmektedir. Yirmi yıl sonra gelişmiş ülkelerde devreye girmesi öngörülen enformatik süper ağlar sosyal hizmetler ve çalışma alanında yeni bir çığır açacaktır. Gerek uluslararası gerekse ulusal düzeyde bu imkanlardan yararlanamayacak olanlar gelişme

potansiyeli dahil pek çok bakımdan marjinalize olabilecektir. Gelişmeyi topluma yeterince yaygınlaştıramayan ülkelerde ikili, üçlü toplumsal yapılar ve bölünmüşlüğün neden olduğu verim düşüklüğü ve gerilimler ortaya çıkabilecektir.

6-12 Mart 1995 tarihlerinde Kopenhag'da 112 ülke liderinin katılımıyla toplanan Birleşmiş Milletler Dünya Sosyal Kalkınma Zirvesinde üzerinde anlaşmaya varılan deklarasyon ve eylem planı yukarıda belirtilen ortak yaklaşımlar konusunda ne kadar geniş bir görüşbirliği oluştuğunu yansıtmaktadır. Zirvede kabul edilen sözkonusu belgelerde bu çerçevede:

- Ekonomik ve Sosyal Politikaların içiçe olması ve çevreyi de içeren bütüncül bir kalkınma yaklaşımının benimsenmesi,
- Piyasaya Ekonomisi temelinde insan merkezli kalkınma ve sosyal gelişmeye yönelmesi, toplumsal dayanışmanın güçlendirilmesi ve bu doğrultuda yoksulluğun ortadan kaldırılması, üretken istihdamın artırılması ve işsizliğin azaltılması,
- Demokrasi ve insan haklarının ve kadınların gelişmeye katılımının vazgeçilmezliği,
- Temel ILO normlarına uygun çalışma koşulları sağlanırken aynı zamanda işgücü piyasalarının etkinliğinin artırılması,
- Küreselleşen dünyada uluslararası işbirliği ve dayanışmanın temel bir ihtiyaç olarak kabul edilmesi,
- Ekonomik ve Sosyal Kalkınmanın barışın en önemli bir bileşimini oluşturması,

İlkeleri üzerinde en geniş çapta bir görüşbirliğine ulaşılması kayda değer bir gelişmeyi oluşturmaktadır.

Dünya deneyiminin de gösterdiği gibi bir ülkenin mali yapısının sağlamlığı ile sosyal alandaki gelişmesinin yakından ilişkili olduğu açıktır. Eğitim, sağlık, sosyal altyapı alanlarında gerekli gelişmenin sağlanabilmesi için bu alanlara daha fazla kaynak tahsis edilebilmesi gerekmektedir. Bu amaçla hem kamunun sosyal altyapı yatırımlarına ayırdığı kaynakların artırılması hem de özel kesimin finansman imkanlarının ve müteşebbis gücünün mümkün olduğunca bu alanlara yatırım yapmasını sağlayacak ortamın yaratılması önem taşımaktadır.

Bu açıdan bakıldığında, kamunun sosyal alana yeterli kaynak tahsis edilebilmesi için, öncelikle mali yapısını güçlendirmesi, kamu açıklarını azaltarak ekonomik istikrarı sağlaması zorunlu bir koşuldur. Aksi takdirde kamu

açıklarını büyütecek şekilde kamu harcamalarının artırılması ekonomik istikrarı daha da bozmakta ve sonuçta sosyal alana ayrılabilen reel kaynakların daha da azalmasına yol açmaktadır.

Türkiyenin sosyal sorunlarına daha detaylı olarak girmeden önce, bu sorunların halledilmesinde önemli bir engel olarak gördüğümüz kamu maliyesindeki dengesizlikler, bu dengesizliklerin yarattığı ekonomik ve mali kriz ve 5 Nisan kararları ile alınan tedbirlere kısaca değinmek istiyorum.

5 Nisan Öncesi Durum Değerlendirilmesi

Kamu açıkları uzun yıllardan beri Türk Ekonomisinin gündeminde en önemli yeri oluşturmuştur. 1986 yılından bu yana kamu açıklarının sürekli bir artış eğilimi gösterdiği dikkati çekmektedir.

1987 Yılında Kamu açıklarının GSMH'ya oranı yüzde 6 iken, bu oran 1993 yılından yüzde 12'ye yükselmiştir. Kamu açıklarındaki artışın önemli bir kısmını bütçe açıklarındaki artış oluşturmaktadır. Bütçe açıklarındaki artışlarındaki artış ise faiz ödemeleri ve personel harcamalarındaki artıştan kaynaklanmaktadır. 1984-1987 döneminde personel harcamalarının konsolide bütçe vergi gelirlerine oranı yüzde 33.8 iken, bu oran 1993 yılında yüzde 64.1'e yükselmiştir. Benzer şekilde, bütçenin iç borç ana para ve faiz ödemelerinin vergi gelirlerine oranı da hızla artmış ve 1989 yılında yüzde 58 iken 1993 yılında yüzde 104'e çıkmıştır.

Diğer taraftan 1989 sonu itibariyle uluslararası sermaye hareketlerinin serbestleştirilmiş olduğu bir ortamda yüksek kamu açıkları nedeniyle artan iç faizler kısa vadeli sermaye girişiminin hızla artmasına neden olmuştur. Kısa vadeli sermaye girişi bir taraftan artan ithalatın finansmanını sağlarken diğer taraftan da kamu açıklarının iç borçlanma yoluyla kapatılması için ek kaynak yaratmıştır.

Ancak bu gelişme kısa vadeli ve yüksek faizli bir dış borçlanmayı beraberinde getirmiş ve Türk Lirasının yabancı paralar karşısında reel olarak değer kazanmasına yol açmıştır. 1993 yılında Türk Lirası yabancı paralar karşısında 1998'e göre reel olarak yüzde 22 oranında daha değerli hale gelmiştir. Kurdaki bu aşırı değerlendirme, ihracatın karlılığını düşürürken ithalatı karşılama oranı sürekli azalarak 1998'de yüzde 81 iken 1993'de yüzde 52'ye gerilemiştir.

Bu gelişmenin yanı sıra dış ticaretimizde önemli bir yer tutan Batı Ekonomilerinin içinde bulunduğu durgunluk da dış ticaret açığının artmasına sebep olmuştur.

Özet olarak, kamu açıklarındaki artış, TL'nin yabancı paralar karşısında değer kazanması ve maaş ve ücretlerindeki hızlı reel artışlar, bir yandan iç

talebin süratle genişlemesine diğer taraftan da aşırı değerli kur ile birlikte uluslararası piyasalardaki mukayeseli avantajlarımızın azalmasına yol açmıştır.

Başka bir deyişle, ekonominin hızla bozulan ve kronik hale gelen iç dengesizlikleri 1993 yılının ikinci yarısından itibaren artan ölçüde dış dengeyi de bozmaya başlamıştır.

Tüm gelişmeler sonucunda, 1994 yılının ilk aylarında para, sermaye ve döviz piyasalarında oluşan dengesizlikler ekonomiyi hızla bir mali kriz ortamına sürüklemiştir.

Bunun üzerine, ekonominin hiper enflasyon ve durgunluğun birlikte yaşandığı bir konjonktüre girmesini engellemek ve orta ve uzun vadede sağlıklı ve sürdürülebilir bir büyüme temeline oturtulmasını sağlamak amacıyla, istikrar önlemlerinin yanında yapısal düzenlemeleri de içeren bir tedbirler paketinin uygulamaya konulması zorunlu hale gelmiştir.

5 Nisan tarihinde uygulamaya konulan ekonomik önlemler uygulama planının kısa vadede temel amacı, enflasyonu hızla düşürmek, Türk Lirasına istikrar kazandırmak, ihracat artışını hızlandırmak, ekonomik ve sosyal kalkınmayı sosyal dengeleri de gözeten sürdürülebilir bir temele oturtmaktır.

Bu çerçevede, 5 Nisan kararları öncelikle kamu açıklarını hızla düşürmeyi hedef almıştır. Bu suretle, enflasyonu kontrol altına almak, Türk Lirasına istikrar kazandırmak, dış dengeyi sağlamak ve belirsizliği ortadan kaldırmak mümkün olacaktır.

Uygulamaya konulan programın orta vadeli hedefi ise, kamu kesimin ekonomideki rolünü yeniden tanımlayarak, rekabeti açık, dış talebe dayalı ve sürdürülebilir bir büyüme ortamını hazırlamaktır. Burada temel ilke, üretim yapan, sübvansiyon dağıtan bir devlet yapısından, ekonomide piyasa mekanizmasının tüm kurum ve kurallarıyla işlemlerini sağlayan ve sosyal dengeleri gözetilen bir devlet yapısına geçmektir. Nihai amacımız kamu ve özel kesimin toplumun yenilenme ve uyum gücünü artıracak şekilde yeniden yapılanmasını sağlamaktır.

İSTİKRAR ÖNLEMLERİ

Kamu kesimi açıklarının süratle daraltılması programın kısa vadeli hedeflerine ulaşmada ilk adımı oluşturmaktadır. Bu kapsamda, bir yandan kamu harcamalarını kontrol altına alıcı tedbirler hızla uygulamaya konulurken, diğer yandan da kamu gelirlerini artırıcı yeni vergi düzenlemelerine ve mevzuat değişikliklerine gidilmiştir.

Bu çerçevede;

Kamu gelirlerini artırmak amacıyla;

- Kamu kesiminin ürettiği mal ve hizmetlerin fiyatları ortalama yüzde 70 oranında artırılmış, elde edilen ilave gelirin bir kısmı bütçeye transfer edilmiştir.
- Yeni vergi düzenlemeleri gerçekleştirilmiş bu kapsamda istikrar programının yükünün eşit dağıtılmasını sağlamak amacıyla bir defaya mahsus olmak üzere net aktif vergisi yürürlüğe konmuş, gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinden yüzde 10 oranında ek vergi alınmış, lüks taşıtlara ek vergi getirilmiş, bir defaya mahsus olmak üzere ek emlak vergisi yürürlüğe konmuştur. Tüm bunların yanısıra, vergi denetim ve kontrolleri önemli ölçüde yoğunlaştırılmıştır.
- ATV'den bütçe'ye aktarılan pay artırılmıştır.
- KİT'lerin hazineye olan borçlarını süratle ödemelerini sağlayıcı düzenlemeler yapılmıştır.
- Hazineye ait taşınmazların satışları hızlandırılmıştır.

Kamu harcamalarını azaltmak amacıyla;

- 1994 Yılında maaş ve ücret artışları sınırlı tutularak personel harcamaları kontrol altına alınmıştır.
- Kamuda personel alımları durdurulmuştur.
- 1994 Yılında bitecek olanlar hariç olmak üzere tüm kamu projelerinden yüzde 20 oranında kesinti yapılmıştır.
- Kuruluşların taşıt, lojman, sosyal tesis ve hizmet binası yatırımları durdurulmuştur.
- Savunma ve güvenlik harcamaları hariç cari harcamalarda yüzde 30 oranında kısıntı yapılmıştır.
- Ücretlilere aylık vergi iadesi kaldırılmış 1995 yılından başlamak üzere yıllık vergi iadesi sistemine geçilmiştir.

Kamu finansmanındaki dengesizlikleri ortadan kaldırmaya yönelik bu tedbirlerin yanısıra, mali piyalarda da istikrar ve güven ortamını sağlayacak düzenlemelere gidilmiştir.

Merkez bankasının özerkliğini artırmak amacıyla, merkez bankasının hazineye ve diğer kamu kuruluşlarına verdiği kredilere sınırlamalar getirilmiştir. Bu çerçevede, toplam bütçe ödeneklerinin yüzde 15'i kadar olan hazine kısa vadeli avans limiti, 1995 yılında bütçe ödeneklerindeki artışın yüzde 12'si ile

sınırlandırılmıştır. Bu oran, kademeli olarak 1998 yılında yüzde 3'e düşürülecektir.

Mevduat munzam karşılıkları ve disponibiliteler sistemi değiştirilerek Türk Lirası ve döviz yükümlülüklerinin tamamı kapsama alınmıştır. Bankaların varlığa dayalı menkul kıymetleri dahil, tüm pasifleri üzerinden disponibiliteler alınmaya başlanmıştır.

Ayrıca, karşılıksız repo işlemlerinin önlenmesi amacıyla, 6 Haziran 1994 tarihinde repo teminatlarının merkez bankasında depo edilmesi sistemi yürürlüğe konmuştur.

Döviz büfelerinin sermaye ve zorunlu döviz devirlerine ilişkin düzenlemeler yapılarak, döviz büfelerinin mali sistemde belirli bir disiplin içinde faaliyet göstermeleri sağlanmıştır.

Bankalar kanunda yapılan değişikliklerle bankaların kuruluş, faaliyet ve özkaynakları ile denetimleri yeni esaslara bağlanmıştır.

Mali piyasalardaki istikrarsızlık nedeniyle sistem dışına çıkan tasarrufların tekrar mali sisteme dönmesi amacıyla bankalardaki tasarruf mevduatının tamamı güvence altına alınmıştır. Ayrıca yedigin ihbarlı mevduat uygulaması da başlatılmıştır.

5 Nisan kararları sadece ekonomik istikrarı sağlamaya yönelik kısa vadeli tedbirlerden oluşmamaktadır. Esas olarak 5 Nisan kararları yapısal dönüşümü hedef alan orta vadeli bir perspektife dayanmaktadır. Gerek 5 Nisan kararlarına gerekse hazırlıkları sürmekte olan VII. Beş yıllık kalkınma planında yer alacak olan hükümetimizin sosyal meselelere yönelik temel politikalarını açıklamadan önce bugün itibarıyla Türkiye'nin sosyal alandaki başlıca göstergeleri hakkında bilgi vermek istiyorum.

HIZLI NÜFUS ARTIŞI VE ŞEHİRLEŞME

VI'ncı plan döneminde nüfus artış hızının yavaşladığı ve 1990-1995 döneminde yıllık ortalama olarak yüzde 1,85 düzeyinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

Hızlı nüfus artışı yanında hızlı kentleşme de sağlık, eğitim ve ekonomik ve sosyal altyapıya olan ihtiyacı önemli oranda artırmaktadır. 1995 yılında kentleşme oranının % 60,9, kentleşme hızının ise % 4,4 olacağı beklenmektedir.

EĞİTİM

Eğitim hizmetleri ve buna bağlı olarak okullaşma oranlarında önemli artışlar olmuştur, okullaşma oranları 1993-1994 öğretim yılında okul öncesi eğitimde yüzde 6,6, beş yıllık ilköğretimde yüzde 100, ortaokullarda yüzde 64,9, ortaöğretimde yüzde 49,4, yükseköğretimde yüzde 12'si örgün öğretimde olmak üzere, yüzde 21,5 seviyesine ulaşmıştır. Bununla birlikte nüfusun eğitim düzeyinin yetersizliği devam etmektedir. 1990 yılı itibarıyla 6 ve daha yukarı yaştaki nüfusu içerisinde erkeklerin yüzde 11,2'si, kadınların ise yüzde 28'i okuma-yazma bilmemektedir. Okuryazar erkek nüfusun yüzde 71,6'sı ilkokul mezunudur veya herhangi bir eğitim kurumunu bitirmemiştir. Okur-yazar kadınlarda ise bu oran yüzde 81,6'dır. Ortaokul ve dengi okul mezunu olanların oranı erkeklerde yüzde 10,8, kadınlarda yüzde 7,6 düzeyindedir.

Eğitimde sağlanan sayısal gelişmelere ve son yıllarda bütçeden eğitime ayrılan payın artmasına rağmen nüfus artışı, iç göçler ve kaynak yetersizliği nedeniyle başta büyük kentlerde olmak üzere ikili öğretim ve kalabalık sınıflarda öğretim yaygınlaşmıştır.

Öğretim programlarının bilimsel esaslara göre geliştirilmesinde yeterli gelişme sağlanamamıştır. Öğretmen ve öğretim üyesi sayısındaki yetersizlikler ve dağılımdaki dengesizlikler, imkan ve fırsat eşitliği yanında eğitimin kalitesini de olumsuz şekilde etkilemektedir.

Mesleki-Teknik örgün ve yaygın eğitimin ekonominin insangücü ihtiyaçlarına uygun hale getirilmesi çalışmalarında amaçlanan düzeye ulaşulamamıştır.

Eğitim sisteminin yapılanmasından ve işleyişinden kaynaklanan sorunların çözümü ihtiyacı önemini korumaktadır. Herkese öğrenim ve eğitim imkanı sunulabilecek ortamı yaratıcı, her eğitim kademesinde ve özellikle yükseköğrenime girişteki yığılmaları önleyici, fırsat eşitliğini olumsuz şekilde etkileyen sistem dışı özel kurslara duyulan gereksinimi ortadan kaldıracı, zorunlu eğitim dışında her kademede hizmetten yararlananların eğitimin finansmanına katılımını sağlayıcı ve her eğitim kademesinde özel öğretim kurumlarının artırılmasına yönelik yeni düzenlemelere ihtiyaç bulunmaktadır.

SAĞLIK

Toplumun genel sağlık düzeyinde iyileşme sağlanmış, 1994 yılında doğuştan hayatta kalma ümidi 67,7 yıla yükselmiş ve 0-1 yaş arası bebek ölüm oranı binde 46,8'e düşmüştür.

Sağlık insangücü sayısındaki önemli gelişmelere rağmen, istihdam ve yurt düzeyinde dağılımı ile ilgili sorunlar devam etmektedir. 1994 yılında hekim

başına düşen nüfus 954 kişiye inmiş, hasta yatağı toplam sayısı 150.662'ye yükselmiştir. Hasta yatağı başına düşen nüfus 406 olmuş, mevcut yatakların kullanım oranı yüzde 58 ile düşük bir seviyede kalmıştır.

1994'de sağlık hizmetleri açısından sigorta kapsamındaki nüfusun oranı yüzde 60.1'e yükselmiştir. Yeşil kart uygulamasıyla 3.5 milyon kişi yataklı tedavi hizmetleri açısından güvenceye kavuşturulmuştur.

Sağlık alanına yeterli kaynak ayırlanamamakta, tahsis edilen kaynaklar da rasyonel şekilde kullanılamamaktadır.

Sağlık altyapısının yurt düzeyine dengesiz dağılımı da sorun olmaya devam etmektedir.

İŞGÜCÜ PİYASASI VE İŞSİZLİK

Erişilen görel olarak yüksek büyüme hızlarına rağmen istihdam kritik bir sorun oluşturmaktadır. 1994 yılında toplam işgücü 20,4 milyona, toplam olarak düşük oranda gerçekleşen istihdam artışı hizmetler sektöründe yoğunlaşmıştır.

Kırsal kesimden kentlere göçün ve bu göçün yarattığı sorunların devam etmesine rağmen, düşük verimli tarım sektörü çalışanlarının toplam istihdama oranı yüzde 45'in üzerinde seyretmiştir. Tarım dışı sektörlerde ve genel olarak kamu kesimindeki işgücü verimliliği ortalaması da uluslararası standartlara göre düşüktür.

Yavaşlamış olmakla birlikte yine de yüksek bir düzeyde bulunan nüfus artış hızının işgücü arzı üzerindeki etkisi, okullaşma oranlarındaki artış ve benzeri nedenlerle sınırlı kalmıştır. İşsizlik de yapısal nitelikli birikmiş ekonomik sorunların daralmaya yol açtığı 1994 yılına kadar görel olarak düşük düzeyde seyretmiştir. 1994 yılında açık işsizlik oranı yüzde 10,5'e, açık işsizlik kadar önem taşıyan eksik istihdam oranı da yüzde 9,3'e ulaşmıştır. Kentlerdeki eğitimli gençlerde işsizlik oranı yüzde 30'u aşmıştır.

İşgücünün ortalama niteliğinin düşüklüğü istihdamın geliştirilmesine kısıtlayıcı bir etki yapmaktadır.

İstihdam ile bağlantılı kesintiler işgücü maliyetini artırmakta ve istihdamı olumsuz şekilde etkilemeye devam etmektedir.

Ücretlerle verimlilik arasında yeterince bağlantı kurulamaması kurumsallaşma eksikliği gibi nedenlerin etkisiyle işgücü piyasalarının işleyişindeki aksaklıklar sürmektedir.

Ücretliler içinde kayıtdışı kesimde çalışmanın yaygınlığı çalışma ilişkilerini olumsuz yönde etkilemektedir.

SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ VE BÜYÜYEN KURUM AÇIKLARI

Ülkemizde aktif ile pasif sigortalılar arasındaki dengenin bozulması ve genelde sosyal güvenlik hizmetlerinde sigortacılık ilkelerinin aktüeryal dengelerin gözetilmemesi sonucu sosyal güvenlik kurumlarının finansman sıkıntıları artmıştır. Bu durum işçi ve memur emekli aylıklarının düşük olmasına rağmen bütçeye önemli miktarda yük getirmektedir.

Sosyal güvenlik sisteminin kapsadığı sigortalı nüfus oranı 1989 yılında yüzde 71,6'iken, 1993'de yüzde 76,8'e yükselmiştir. Aktif sigortalıların toplam nüfusa oranı, ancak yüzde 15,6'ya ulaşabilmiştir. Aktif/Pasif sigortalı oram uluslararası minimum düzeyin altındadır.

Mali darboğaz içinde bulunan sosyal güvenlik kurumlarının, kendi finansman imkanlarıyla yükümlülüklerini yerine getirebilmeleri için yeniden yapılanmaya ihtiyacı bulunmaktadır. Bu yapılanmada uluslararası sosyal sigortacılık normlarına uygun olarak temel yasa değişikliklerinin yapılması gerekmektedir.

Sosyal güvenlik kurumları son yıllarda açık vermeye başlamışlardır. Bu kurumların borçlanma gereklerinin GSMH'ya oran 1991 yılında binde 2 iken, 1994 yılında yüzde 1,5'e yükselmiştir.

ÇEVRE

Benimsenen sürdürülebilir kalkınma yaklaşımına rağmen, bir yandan tüm ekonomik ve sosyal kararlarda çevre boyutunun dikkate alınması, öte yandan işlevsel ve dinamik bir çevre yönetimini oluşturacak örgütsel ve hukuksal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi konularında yeni gelişmeler sağlanması ihtiyacı sürmektedir.

UYGULANACAK POLİTİKALAR VE YAPISAL REFORMLAR

Sosyal alanda karşılaştığımız bu sorunların kalıcı bir şekilde çözümlenebilmesi için ekonomik ve sosyal alanları kapayan köklü yapısal reformların gerçekleştirilmesi şarttır. Bu amaçla, orta vadede sosyal alanda gerekli atılımları yapabilmek için kamu maliyesi güçlendirilecek ve özellikle vergi reformu gerçekleştirilecektir.

MALİYE POLİTİKASI VE VERGİ REFORMU

Yapısal uyum sürecinde gerçekleştirilecek reformlar sonucunda, maliye politikası uygulaması ağırlık kazanacaktır. Bu çerçevede, maliye politikasının esnekliğini ve etkinliğini azaltacak uygulamalardan kaçınılacak, kamu kesimi borçlanma gereği azaltılacak, açıkların finansmanında mali piyasalarda

istikrarsızlık yaratmayacak faiz ve vade yapısı içeren bir borçlanma politikası izlenecektir.

Ekonomide öngörülen büyümenin gerçekleştirebilmesi ve özel sektör yatırımlarının uyarılması açısından toplam kamu harcamaları içinde yatırımlara ayrılan pay artırılacak, buna karşılık cari ve sübvansiyon nitelikli harcamaların payı düşürülecektir. Diğer taraftan sosyal güvenlik kurumlarının mali yapıları güçlendirilerek, sosyal nitelikli transfer harcamalarının da tedrici olarak daraltılması yoluna gidilecektir.

Kamuda iş hacmi ile personel sayısı arasına denge sağlanacaktır.

Vergi yükünü, dağılımdaki kayıtdışı sektörü vergi kapsamına alanı; daha etkin vergi idaresi ve denetimi ile desteklenen bir vergi politikası izlenecektir. Kamu hizmetlerinde kullanıcı harcı uygulaması yaygınlaştırılacak ve mevcut olanların gerçekçi seviyelere çıkarılması sağlanacaktır.

Sürdürülebilir bir borçlanma düzeyinin sağlanması için kamu borç stokundaki artışların, kamu sabit sermaye yatırımlarını aşmamasına özen gösterilecektir. Diğer taraftan faiz yükü, borç stokunun GSMH içindeki payı düşürecek ve vade yapısı azaltılarak hafifletilecektir. Bu gelişme, özelleştirme gelirlerinin borç stokunun azaltılması amacıyla kullanımı sağlanarak desteklenecektir.

Vergi düzenlenmesindeki amaç, kayıtdışı ekonominin vergi kapsamında alınması, yatırımların özendirilmesi ve sosyal adaletin yaygınlaştırılmasıdır.

Vergi alanında temel strateji, AB vergi politikası ve vergi yapısını dikkate alarak tüm ekonomik faaliyetleri kapsayan üretim faktörleri üzerindeki vergi yükünü azaltan, tüketim vergilerine ağırlık veren, gayrimenkul rantlarını vergileyen bir sistem oluşturmaktır.

Vergi sisteminin, çalışan kesim üzerindeki vergi yükünü azaltan ve değişen şartlarda ekonominin rekabet gücünü dikkate alan bir yapıya kavuşması sağlanacaktır. Bu kapsamda, aıt gelir gruplarının vergi yükleri indirilecektir.

VII. nci plan döneminde, öncelikle vergi idaresi ve denetiminin daha etkin hale getirilmesi ve idarenin yeniden yapılandırılması sağlanarak vergi kayıp ve kaçığı asgari seviyeye indirilecektir. Bu kapsamda, herkese bir vergi numarası verilecek, vergi idaresinin otomasyonu gerçekleştirilecek, belge düzeni yerleştirilecek, vergi denetim birimleri tek çatı altında toplanacak, yeminli ve serbest mali müşavirlik sistemlerinden etkin bir şekilde yararlanılacak, vergi kanunları daha açık ve anlaşılır hale getirilecektir.

Vergi istisna ve muafiyetlerinin yeniden gözden geçirilerek asgari seviyeye indirilmesi götüri vergilemenin yöre sektör bazında daraltılması, üniter

vergi sistemine geçilmesi, veri tabanının genişletilmesi, iktisadi etkinliği dikkate alarak herkesin ödeme gücüne göre vergilendirilmesi sağlanacaktır.

Maliye politikası ve vergi reformu konusundaki açıklamalarından sonra sosyal alanda önümüzdeki dönemde gerçekleştirmeyi planladığımız yapısal dönüşüm projelerine değinmek istiyorum.

EGİTİM REFORMU

Eğitimde amaç, demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen bilgi çağı insanını yetiştirmektir.

Eğitim önümüzdeki dönemde en öncelikli sektörlerden biri olacaktır. İyi eğitilmiş genç nüfus 21 inci yüzyılda gerek ülkemizin rekabet gücünün artmasında gerekse AB'ye entegrasyon bakımından Türkiye'in en büyük avantajı olacaktır.

İnsangücünün niteliğinin yükseltilmesi amacıyla eğitim düzeyinin uluslararası alanda rekabet gücünü artıracak şekilde geliştirilmesi esas olacaktır.

Eğitim geciktirilmeden verilmesi gereken ve faydaları uzun dönemde görülebilen bir hizmettir. Toplumun tüm bireylerinin yeteneklerine göre eğitim hizmeti almaları esastır.

Eğitim programları, öğretim yönetimi ve teknikleri ile eğitim araç gereçleri kalkınma amaçları ve teknolojik gelişme açısından ele alınarak evrensel ölçülerde, demokratik ve özgürlükçü bir anlayışla yeniden düzenlenecektir. Her kademedeki eğitimin kalitesi yükseltilecek ve her kademedeki eğitim yaygınlaştırılarak fırsat eşitliği sağlanmasına çalışılacaktır.

Okul öncesi eğitim tedricen yaygınlaştırılacak, AB ülkelerinde asgari norm olan 9 yıllık hedef doğrultusunda en az 8 yıllık zorunlu eğitim sistemini ülke düzeyine yaymak için yasal düzenlemeler gerçekleştirilecek ve yüksek öğretime girişte yığılmaları önlemek için ortaöğretimde yeni bir yapılanmaya gidilecektir.

Uluslararası rekabet gücünün artırılmasında ileri teknolojinin kullanımı, geliştirilmesi ve üretilmesi birincil öneme sahiptir. Bu bağlamda, genç insangücü potansiyelinin değerlendirilmesi ve niteliğinin artırılarakretim sürecine katılımının sağlanması gerekmektedir. Eğitim sistemi bu amaca hizmet edebilecek dinamik bir yapıya kavuşturulacaktır. Nitelikli insangücü yetiştirilmesi amacıyla orta ve yüksek öğretim kademelerinde örgün ve yaygın mesleki-teknik eğitime önem verilecektir.

Örgün ve yaygın mesleki-teknik eğitimin dünya standartlarına yükseltilmesine, meslek standartları ve sertifikasyon sistemi üzerinde çalışmaların tamamlanmasına, okul ve iş hayatı ilişkilerinin geliştirilmesine önem verilecektir.

Öğretmen ve öğretim üyelerinin sayı ve nitelikleri artırılacak, başarılı ve üstün yetenekli öğrencilerin bu alana yönlendirilmesi sağlanacaktır.

Ülkemizin ihtiyacı olan her türlü ara insangücünü yetiştirmek için ortaöğretimde yeni bir yapılanmaya gidilerek, mesleki ve teknik eğitime ağırlık verilecektir.

Yükseköğretim bürokratik ve merkeziyetçi yapıdan kurtarılacak ve sistemde rekabeti geliştirici düzenlemeler yapılacaktır. Eğitim-öğretim sistem ve programları uluslararası eğitim sistem ve standartlarına uygun hale getirilecektir.

Toplumsal faydanın büyük olduğu zorunlu eğitimin devlet tarafından üstlenilmesi, bireysel faydanın nispeten büyük olduğu daha üst eğitim kademelerinde hizmetten yararlananların hizmetin bedelini ödemesi sağlanacaktır. Bu yapı, fırsat eşitliği açısından ödeme gücü olmayan öğrencilerin hizmetten yararlanabilmesini sağlamak üzere özel kesimin de katkısıyla dar gelirli aile çocuklarından başlanarak kredi ve burs sistemiyle desteklenecektir.

Eğitimin her kademesinde özel kesimin eğitim hizmeti ulaşmayı sağlayacak ileri teknoloji ve özellikle bilgisayar kullanımı yaygınlaştırılacaktır.

Devlet gözetiminde, özel kesimin eğitim hizmeti sunma faaliyetleri teşvik edilecektir. Kamu ve özel kesimde düzenli, yaygın mesleki eğitimin teknik ve finansman yönünden desteklenmesine önem verilecektir.

SAĞLIK REFORMU

Sağlık hizmetlerinin etkili, sürekli ve kolay erişilebilir. Bir niteliğe kavuşturularak ülke düzeyine yaygınlaşması sağlanacak ve kalite artırılacaktır.

Koruyucu sağlık hizmetleri ve sağlık bilincini geliştirici eğitim faaliyetlerine etkililik kazandırılmasına öncelik verilecek ve temel sağlık hizmetleri güçlendirilecektir.

Bu çerçevede, etkili hizmet arzının sağlanması, koordinasyon eksikliklerinin giderilmesi ve hizmet birimlerinin modern işletmecilik esaslarına göre yönetilmesi için sağlık sistemi yeniden yapılandırılacaktır.

Hastaneler, daha kaliteli, etkili ve verimli bir sağlık hizmeti sunulabilmesi için özerk ve güçlendirilmiş yönetimlerce yönetilen sağlık işletmelerine dönüştürülecektir.

Çeşitli kuruluşların sahip olduğu sağlık altyapısının akılcı kullanımı sağlanacak, hastane ve hekim seçme imkanı getirilecektir.

Temel sağlık hizmetlerinin sunulmasında kentsel alanlarda belediyelere, kırsal alanlarda il özel idarelerine daha fazla görev ve sorumluluk verilecektir.

Ana-çocuk sağlığı ve aile planlaması, bulaşıcı ve salgın hastalıklar ve diğer koruyucu sağlık hizmetleri ile muhtaç ve güçsüzlerin ihtiyaç duyduğu sağlık hizmetleri dışında sunulan hizmetlerin bedelinin yararlananlar tarafından ödenmesi esas olacaktır.

Aile hekimliği müessesesine sistemle bütünleştiren etkili bir hasta sevk sistemi kurulacaktır.

Nüfusun tamamını kapsayan sağlık sigorta sistemi oluşturulacak ve prim ödeme gücü olmayanların primleri devlet tarafından karşılanacaktır.

Özel kesimin sağlık sektöründeki faaliyetleri özendirilecektir.

Sağlık alanında bilimsel araştırma ve geliştirme faaliyetleri teşvik edilecek ve sağlık enformasyon sistemi oluşturulacaktır.

NÜFUS VE AİLE PLANLAMASI

Birey refahını daha hızlı artırabilmek için kalkınma hedefleriyle uyumlu bir nüfus yapısını oluşturmak temel amacımız olacaktır. Hedef kitlelerin ihtiyaç ve tercihlerini dikkate alan bir yaklaşımla ana-çocuk sağlığı ve aile planlaması hizmetleri etkin bir şekilde sağlanacaktır.

Aileyi korumak ve desteklemek amacıyla uygulanacak politikalarda kadın-erkek eşitliğinin güçlendirilmesine özen gösterilecektir.

Türk kadınının toplum içindeki yerini olumsuz olarak etkileyen düzenlemelerin giderilmesi yönündeki çalışmalar sürdürülecektir.

Toplumsal refahın artırılması ve kadınların da refahtan en üst düzeyde yararlanabilmesi için kız çocuklarının ve kadınların eğitimine ağırlık verilecektir.

Eğitim, sağlık, çalışma hayatı, sosyal güvenlik ve istihdam alanlarındaki göstergelerde kadının statüsünün iyileştirilmesi için önlemler alınacaktır.

Çocuk ölümlerinin azaltılması amacıyla, çocuk sağlığı hizmetlerinin yaygınlaştırılmasına, çocukların sağlıklı beslenmesine, anne ölüm oranının düşürülmesi ve doğurganlığın düzenlenmesinde özgür ve bilinçli seçim yapılabilecek ana sağlığı ve aile planlaması hizmetlerinin ülke düzeyinde dengeli olarak artırılmasına, toplumun tüm bireylerinin bu konularda eğitilmesine ve bilinçlendirilmesine ağırlık verilecektir.

İktisadi ve sosyal politikaların uygulanması ve sonuçlarının etkin bir şekilde değerlendirilmesi amacıyla, hayati olayları kayda geçiren mevcut sistem, güvenilir ve çok amaçlı bilgi üretebilecek şekilde yeniden yapılandırılarak tüm yerleşim birimlerini kapsayacak şekilde yaygınlaştırılacaktır.

SOSYAL GÜVENLİK REFORMU

2000 Yılına kadar sosyal güvenlik sisteminin nüfusun tümüne yaygınlaştırılması sağlanacaktır.

Sosyal güvenlik kurumlarının tek çatı altında toplanması amacı doğrultusunda sigortalılara sağlanan haklar ve sorumluluklarda norm ve standart birliğine gidilecektir.

Sosyal sigorta, sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin temel esaslarını belirleyecek temel sosyal güvenlik yasası çıkarılacak ve uzun vadeli sigorta programları ile sağlık sigortası programı ayrılacaktır.

Devlet asgari gelir düzeyini garanti eden bir sosyal güvenlik hizmeti sağlayacak ve ilave sosyal güvenlik hizmetlerinin özel sigorta programları ile sağlık sigortası programı ayrılacaktır.

Devlet asgari gelir düzeyini garanti eden bir sosyal güvenlik hizmeti sağlayacak ve ilave sosyal güvenlik hizmetlerinin özel sigortası programlarıyla karşılaşması desteklenecektir.

Sosyal güvenlik kurumlarının kaynak yaratmaları sağlanarak bütçe üzerindeki yükleri azaltılacaktır. Kurumların gelirlerini azaltıcı, giderlerini artırıcı her türlü müdahaleden kaçınılacaktır. Etkinliği artırabilmek için kurum yönetimleri idari ve mali bakımdan özerk bir yapıya kavuşturulacaktır.

Kurumların aktif/pasif sigortalı oranlarının gelişmiş ülkeler düzeyine çıkarılabilmesi için emekliliğe yönelik asgari prim ödeme süresi artırılacak, emekli aylığı ödemelerinin başlayacağı asgari yaş sınırı getirilecek, kayıtdışı kesimin kapsama alınması amacıyla eğitime önem verilecek ve denetim mekanizması etkin hale getirilecektir.

Çalışanların prime tabi olmayan kazançlarından prim kesilmesi ve tahsilatın hızlandırılması yoluyla artırılacak emekli sandığı, SSK ve Bağ-Kur fonları finansal ilkelere göre işletilecektir. Daha yüksek emekli maaşı almak isteyenlere ek prim ödeme imkanı getirilecektir.

İşsizlik sigortası oluşturulacaktır.

Sosyal güvenlik kurumlarınca sağlanan sağlık hizmetleri satın alma yoluyla temin edilecek, hastaneler verimlilik ve karlılık anlayışıyla çalışabilecek

bir yapıya kavuşturulacaktır. Böylece sigortalılar hastane ve hekim seçebilme özgürlüğüne kavuşacaklardır.

Özel sigortacılık mevcut sosyal sigorta sistemine ilave ve isteğe bağlı bir sistem olarak desteklenecek ve bu kapsamda özel sağlık ve özel emeklilik sigortası teşvik edilecektir.

Geniş anlamda sosyal güvenlik anlayışı çerçevesinde yaşlı, özürü, özel ilgiye muhtaç ve diğer risk gruplarına yönelik hizmetler süratle geliştirilecek, her türlü sosyal yardım ve hizmetin kamu adına düzenlenmesi ve idaresinden sorumlu olacak sosyal yardım ve hizmet kurumu oluşturulacaktır.

İŞGÜCÜ PİYASASI VE İŞSİZLİK

İstikrarlı, yatırım ağırlıklı, yeterli teknoloji düzeyine sahip ve rekabeti piyasa koşullarına dayalı yüksek bir büyümenin gerçekleştirilmesi yoluyla üretken istihdamın artırılması sağlanacaktır.

Öngörülen ekonomik yapının ihtiyaç duyduğu insangücünün yetiştirilmesi işgücünün niteliğinin yükseltilmesi ve işgücü piyasasının işleyişinin daha fazla kurumsallaştırılarak etkin hale getirilmesine ve küçük ve orta ölçekli işletmelerin istihdam potansiyelinden yararlanılmasına ağırlık verilecektir.

İstihdam yaratmada üretken ekonomik faaliyetlerin ve buna uygun ortamın geliştirilmesine ağırlık verilecektir. Bu doğrultuda yerel ekonomik potansiyellerin harekete geçirilmesi sağlanacaktır. Kamudaki aşırı ve dengesiz istihdamın azaltılmasına çalışılacaktır.

Yaygın ve örgün eğitim sisteminin değişik kademe ve bölümlerinde bireylerin girişimciğe özendirilmesi sağlanacaktır. Kişilerin kendi işlerini kurlmaları finansman, teknik danışmanlık gibi imkanlar sağlanarak desteklenecektir.

Ücretler üzerindeki aşırı yükler düşürülecektir ve ayrıca esnek zamanlı çalışma türlerine imkan tanınacaktır.

ÇEVRE İLE İLGİLİ KURUMSAL DÜZENLEMELER

Çevrenin korunması ve gelişmesi temel amaçtır. Bu bakımdan çevreyi gözetin sürdürülebilir bir ekonomik büyüme hedef alınacaktır.

Kalkınma ile çevre arasındaki sahte ikilemden kaçınılacak, uzun dönemde çevrenin insan yararına kullanılabilmesi için ekonomik gelişme ile çevre arasındaki dengenin kurulması temel strateji olarak ele alınacaktır. Ticaret ve sanayi politikalarının belirlenmesi ve uygulanmasında çevreden kaynaklanan kısıtlamalar dikkate alınacaktır.

Çevrede risk yönetim metodlarını geliştirmek, çevre dostu teknolojileri benimsemek ve kullanmak, çevresel etki değerlendirme yöntemiyle her türlü faaliyetin çevresel etkilerini belirlemek ve olumsuz etkileri en aza indirmek için başta etkin işleyen bir çevre yönetim sistemi kurulması olmak üzere gerekli önlemler alınacaktır.

Çevre sorunlarının çözümü için uygulanan politikalar ve alınan kararların AB normları ve uluslararası standartlara paralel olması sağlanacaktır.

Kalkınma sürecinde kirlenmenin kaçınılmaz olduğunu öngören ve bu kirlenmeyi arıtmaya çalışan pasif yaklaşımlar yerine, alınacak önlemlerle kirlenmenin önüne geçme stratejilerine öncelik verilecektir. Ancak, çevreyi korumaya yönelik önlemlerin uygulanmasında çevreyi kirletenlerden kaynaklanacak haksız rekabeti önleyici düzenlemeler yapılacaktır.

Çevre politikalarının ekonomik ve sosyal politikalara entegrasyonunda ekonomik araçlardan yararlanılacaktır.

Uluslararası alanda küresel kirliliğin önlenmesine katılım faaliyetlerinde ortak sorumluluk-farklı pay ilkesi gözetilecektir.

Burada özetlediğim ekonomik ve sosyal reformlar aynı zamanda yeni bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Buna göre devlet ekonomik faaliyetlerin ve özellikle de yatırımların en etkin bir şekilde gerçekleşmesi için uygun ortamı sağlar, ve gerekli düzenlemeleri gerçekleştirirken aynı zamanda çağdaş sosyal politikaların da hayata geçirilmesinden sorumlu olacaktır. Çağdaş sosyal politikalar ise devletin sosyal alandaki bütün hizmetleri üstlenmesi anlamına gelmemektedir. Örneğin istihdamın artırılmasının kamu istihdamının geniş tutulmasıyla sağlanamayacağı, özel sektörde yaratılacak üretken istihdama dayanacağı artık ortaya çıkmıştır.

Sosyal güvenlik ve sağlık alanlarında hizmetlerin kamu sektörü ve özel sektörün etkin katılımlarıyla ve kamunun üstlendiği hizmetler de dahil piyasa sinyallerinin dikkate alınmasıyla, kamunun ilgili sosyal hizmetlerin gerçekleşmesi için gerekli faaliyet, düzenleme ve denetimleri de gerçekleştirmesiyle diğer bir deyişle bunların gerçekleşmesini doğrudan ve dolaylı şekilde sağlamasıyla sonuç alınacaktır.

Ülkemizdeki sosyal sorunlara yukarıda belirttiğim reform politikaları doğrultusunda çözüm getirilmesi yalnızca mali bünyemizin güçlendirilmesine değil –ki mali bünyemizin istikrara kavuşturulması çözüm için vazgeçilmez koşuldur- aynı zamanda mali bünyenin işleyişinin sosyal alandaki harcamalarla doğru ve etkili bir şekilde ilişkilendirilmesine ve vergilerle sosyal güvenlik kesintileri arasındaki oranın doğru saptanmasına da bağlı olacaktır. Sosyal hizmetlerle ilgili kurumların finansman kaynak ve mekanizmalarının uzun vadeyi

de içerecek bir şekilde sağlıklı bir temele oturtulması ve özel sektör faaliyetleriyle kamu sektörünün bu alandaki tamamlayıcılığı da büyük önem taşımaktadır.

Türkiye'nin Avrupa Birliği ile Gümrük Birliğini gerçekleştirmek üzere olduğu ve uluslararası rekabet gücünü hızla artırmak zorunda bulunduğu bir dönemde hem uyum sürecini hem de rekabet gücünü kuvvetlendirmek bakımından ve ayrıca refahın ve sosyal adaletin geliştirilmesi açısından sosyal sorunları çözecek, sağlıklı mali ve ekonomik temellere dayalı bir sosyal politika perspektifi ayrı bir öneme sahiptir.